

טעמו של כבוד / נתן אלתרמן

1

אינני סבור כי יש מקום לדין־דברים רציני עם השחקן הישראלי היוצא לשחק את תפקיד טוביה־החולב בלהקה של שחקני־מחזמר גרמנים, בגרמנית. בעתונות פורסמו כמה שיחות־ראיון אתו בענין זה ושולבו בכך גם דברי ערעור על החלטתו, אך למעשה לא עמו יש להתווכח, לא מצד ערך הנימוקים שבפיו ולא מצד מידת אחריות־שבהכרה שראוי לדרוש ממנו. במידה שיש בכך ענין לציבור, הרי צריך הערעור להיות מופנה אל הגורמים ששחקן זה מסתמך עליהם, והללו, גם הפעם, כמו במקרים אחרים מסוג זה, הם משרד־החוץ והשגרירות הישראלית בגרמניה.

חלקם של אלה בענינים כמו אלה ידוע לא מתמול, כל שעה שעל סדר־היום עולה תופעה שיש בה, על אף כל הסייגים הפרוצים, משום חידוש המעיד שאפשרויות עיקום־הטעם ושיבוש הרפלקסים־הטבעיים עוד לא נתמצו עד תומן. כל שעה כזאת מתברר שהגורמים הרשמיים הנוגעים בדבר במשרד־החוץ, ובשגרירות הישראלית בבון, הם הכוח המניע והמעורר והיועץ בשטח זה.

כך לגבי משלחות מורים עבריים שיצאו לגרמניה לשיחות עם עמיתיהם בגרמניה וכך לגבי משלחת של נשים עסקניות וצדקניות שהפליגה לטיול ולסיוור במוסדות־צדקה וטיפולי־בילדים וטיפות־חלב בגרמניה, לאחר חיסולם של מיליון תינוקות־שלי־בית־רבן בידי המנגנון הממלכתי הגרמני לפני עשרים שנה ומשהו, וכך לגבי משלחות של נוער ישראלי, שאחת מהן עומדת לצאת בימים הקרובים למשהו מעין השתלמות בחוגים דראמטיים או בדומה לזה. כל אלה נימוק אחד בפיהם: "משרד־החוץ המליץ, המריץ, הפציר. השגרירות שלנו בגרמניה מעונינת". הדברים מגיעים עד כדי כך שפעמים אנשי משלחות כאלו רואים עצמם ממש כממלאי שליחות לאומית. אמנם שליחות מגרה ומענינת וכרוכה בטיול לאירופה, אך גם שליחות לא־קלה, שכן לפני־ואחרי־הכיבוד מדברים עם הגרמנים על השואה ועל החובה לא לשכוח ומטיפים להם מוסר שעליהם לחנך ביתר־הקפדה את הנוער שלהם. בקיצור – שליחות אחראית.

2

אכן, גם מופע זה, שאנו מדברים בו כאן – מופע השחקן הישראלי היוצא לגרמניה לשחק את טוביה־החולב עם שחקנים גרמנים המתחפשים ליהודים של שלום עליכם – נראה לאנשי משרד־החוץ הנוגעים בדבר, ולאנשי השגרירות, כענין שהוא כמעט בגדר שירות ציבורי וכדבר השייך לתחום של קשרי תרבות, אף כי קשה לתפוס כיצד בדיוק הם רואים בהופעה של סיוט־זוטא, כמו הנ"ל, ענין השייך בכלל לתחום התרבותי. גם מתוך דברי השחקן, היוצא לתפקיד זה, אנו שומעים כי הוא עושה זאת מתוך

הכרת חובה וכדי להופיע שם "כיהודי גאה". אני מסופק אם שלום עליכם עצמו היה מצליח לתת בפי טוביה גיבורו פסוק ההולם את האבסורד האפל שבהסבר זה, אך לא עם השחקן, כאמור, אנו מתדיינים כאן, אלא עם הללו הרואים בהופעות כמו אלו גורם המחזק מעמדה וכבודה של ישראל.

3

ההופעות אינן, איפוא, אלא אמצעי, ואילו התכלית היא הכבוד. אין בי ספק שאנשי משרד-החוץ והשגרירות אינם משמיעים בענין זה סברות בעלמא. מסתבר שהם מדברים מן הנסיון. מסתבר כי שיחות ופגישות ומגעים שיש להם נותנים להם יסוד סביר להאמין כי מראהו של שחקן ישראלי המפזם בכשרון רב "לו הייתי רוטשילד" בגרמנית, במרחק מה מבית-המשפט שבו עומדים עיין בימים אלה לדין רוצחי ההמונים היהודיים, הוא אמנם ענין המוסיף כבוד לישראל ולעם היהודי. ואף-על-פי-כן, אף כי אין לי כל נסיון של מגעים בענין זה, ואף כי אין בידי כל אינפורמציה של ממש, הריני מעז להניח שאמונתם זו של הגורמים הרשמיים שלנו, גם אם היא אמת, אין היא כל האמת כולה.

אני אומר כי אין זו כל האמת כולה לא במובן המופשט של צידוק או אי-צידוק ההופעות הללו כערך לעצמו, אלא במובן המעשי שאליו מתכוונים הגורמים הרשמיים של משרד-החוץ ושל השגרירות – כלומר לרושם שהופעות אלו עושות על הקהל הגרמני ולתרומה שהן תורמות לכבודה של ישראל.

ובכן, סבורני כי על אף אינפורמציה רבה שיש ודאי בידי משרד-החוץ שלנו ובידי אנשי שגרירותנו על הרושם המכובד של הופעות אלו לפני הקהל הגרמני, אולי אין הם שומעים את הכל ואולי אין הם מנחשים את הכל. אני נוטה לחשוד ככי אפילו בין הגרמנים המתפעלים בפני אנשי השגרירות או שירות-החוץ שלנו מן המחולות והזמירות שהישראלים מציגים בפני הקהל הגרמני, אפילו בין אלה יש אולי כמה וכמה שאינם מגלים כל מה שהם חושבים על כך, וייתכן כי מה שהם חושבים לפעמים הוא דבר הרחוק יותר מן הכבוד וקרוב יותר אל התמהון ואולי אפילו אל הכוז. כך לגבי האוהדים, המתקרבים, ואילו במה שנוגע לקהל הגרמנים הגדול, האטום, היושב באולמות, החוזה בהצגות הללו, אינני בטוח אם גם בשגרירות יודעים בדיוק מה אותו קהל חושב, גם תוך כדי צחוק, גם תוך כדי הנאה, גם תוך כדי מחיאות-כפיים. לא כל שכן קהלו הגרמני הצפוי של טוביה-החולב הישראלי בברלין, שכן בענין אחרון זה מצטרפים דברים שטעמים נדיר באמת. מבחינת צירוף-הסמנים המיוחד חריף התבשיל הזה אפילו יותר מאותה הצגה של "עמך" בבימוי ישראלי בגרמניה, שכן שם עמד היהודי-הישראלי-הגאה לפחות רק מאחורי הקלעים וכאן הוא עתיד לזמר ולרקד ממש על הבמה.

4

התבלין המיוחד שבתבשיל זה, לעומת כל תבשילים אחרים, הוא אף בכך שמופע זה קשור גם בשמו של שלום עליכם. כן, כדרך שמחברו של שימעלע סרוקר של "עמך" נגרר לפני שנים אחדות אל הבמה הגרמנית בעידוד הגורמים הרשמיים הישראליים, כך נגרר עכשיו שנית יוצרו של טוביה-החולב להאדיר לפני הקהל הגרמני את כבוד ישראל. במקרה זה אי-אפשר בכל-זאת, עם כל הרצון הטוב של

קשרי־התרבות, להתעלם מן העובדה, כי מחבר זה, אשר שלום עליכם שמו, ואשר שום עיבודים של מחזמר אין בכוחם לטשטש את נוכחותו – הוא בכל־זאת תמצית לבה ושחוקה ומרוריה של יהדות הגולה, זו שהושמדה בידי הממלכה הגרמנית לפני כעשרים שנה, בסיועו הבטוח ולא־מוטל־בספק של כל הקהל הגרמני הזה, אשר ביצע הוראות הממונים עליו, מי מרצון ומי בעל־כרחו. לגרור מחבר זה דווקא, להופעה כזאת דווקא הוא דבר המצריך קהות מיוחדת, או מוטב נאמר – עידון מיוחד במינו.

לא הייתי מצטט כאן את השורות החרות על מצבתו של שלום־עליכם, לולא זכרתי בעל־פה. אינני יודע מדוע דווקא הן שמורות בי. מיספר שורות של כל שירים שהם שאני יודע מן הזכרון אינו מגיע אולי אף לכדי עמוד אחד של ספר, ואף־על־פי־כן את אלו אני זוכרת. וכך אומרות שורותיה של אותה מצבה בנוסח העברי הידוע:

"איש יהודי פשוט היה / יהודית כתב לשמח / לבב המון העם ונשיו / פה נטמן סופר מבדח. / - - ועת העולם מילא צחוק פיו / צהל מחא לו כפים, / בכתה נפשו במסתרים / עד אל עליון בשמים".

בזכרי שורות אלו אני מהרהר כי יש להניח שמחיא־אות־הכפיים של הקהל הגרמני לטוביה־החולב שלו לא יגיעו לאזניו, וכי אם נפשו בוכה במסתרים כקדם, אין זה שייך לפאנטאסמאגוריה הזאת.

5

כל אלה וכמו אלה, לדעת משרד־החוץ ולדעת השגרירות שלנו בגרמניה, הן תופעות של תרבות ושל כבוד לישראל. יש, כנראה, מושגים שונים של טעמי כבוד וטעמי פגיעה־בכבוד. לשעבר היינו שומעים מפעם לפעם על מקרים של סילוק דגל ישראל מעל בית־ספר ערבי בכפרי המיעוטים ועל נערים שנענשו בשל כך על פגיעה בכבודה של המדינה. דעתי היא, כי יש לעונש הזה טעם מסויים של איפה־ואיפה אם אנו מקבלים בכבוד משלחת נשים החוזרת מביקור של נימוס במוסדות־ילדים בגרמניה. רצוני לומר בכך כי אין לדעת באיזה מקרה משני אלה כבודה של ישראל נפגע יותר.

משום כך, משום שכנראה אין אמצעים חוקיים למנוע השתבשות כזאת של אמות־מידה, הייתי מציע רק דבר אחד: שמשרד־החוץ והשגרירות וגם השליחים הנוגעים בדבר יימנעו לפחות מלנמק חזיונות כמו אלה בנימוקים של גאווה לאומית ושל כבוד המדינה והעם. אם נצרף אל מסעו העתיד של טוביה־החולב לגרמניה, את אירוח משלחת צעירי הסוציאלי־דמוקראטים הגרמנים על־ידי המשמרת הצעירה של מפא"י, ואת נבחרת הכדורגל הגרמנית שתקים מחנה־אימונים שלה דווקא בישראל, ואת משלחת הנוער הנוספת העתידה לצאת לגרמניה כדי לשאוב ערכי תרבות דווקא בשיתוף עם עמיתיהם הצעירים, בניהם של חיילי הוורמאכט – אם נצרף כל אלה יחד נוסף ונאמר כי מוטב לא לערבב בענינים אלה נימוקים נעלים מדי. אפילו יחסי אחווה־עולמית ורחשי ידידות אל כל הנברא־בצלם יש להם עדיין ענינים כה רבים לביטוי, עד כי באמת אין הכרח לדחוק את כל הטוב הזה אל יחסי ישראל וגרמניה אחרי השואה.

אני יודע כי יש כיום בעיות גורליות יותר, אך העליתי ענין זה כיוון שלדעתי הוא חשוב לבריאות
הציבור לא פחות מגובה הארובה של רדינג ד', וחשיבותו לשמירת יסודי כבוד וערך-עצמי רב לא פחות
מבסיסהזהב של הלירה.

פעמים גם כשאתה יודע בוודאות שאתה משחית דבריך לריק, כדאי לאמרם ברבים.